

antichna filozofija' ['Deontological tradition and ancient philosophy], *Skhid. Analitichno-informacijnij zhurnal*, № 4 (118), pp. 150–155.

Ryskel'dieva, LT 2010, 'Idejnye osnovanija juridicheskoi deontologii' ['Ideological foundation of legal ethics'], *Uchenye zapiski Tavricheskogo nacional'nogo universiteta im. V. I. Vernadskogo. Serija «Juridicheskie nauki»*, Tom 23 (62), № 1, pp. 3–10.

Scheffler, S 1992, *Human Morality*, Oxford University Press, Oxford.

УДК 930.1 + 930.2

О. В. Мішалова

Криворізький державний педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет»

«ВІД ПРЕДМЕТА ДО МЕТОДУ»: ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ ІСТОРІЇ У ГЕРМЕНЕВТИЧНИХ ФІЛОСОФСЬКИХ КОНЦЕПЦІЯХ ХІХ – ПЕРШОЇ ПОЛ. ХХ ст.

Розглянуто передумови становлення сучасної філософії і методології історії в герменевтичних філософських концепціях ХІХ – першої пол. ХХ ст., вирізняє і обґрунтовано основні риси герменевтичного підходу до аналізу історичної дійсності, підкреслено текстуальну природу, перспективізм та діалогічність історико-гуманітарного пізнання.

Ключові слова: філософія і методологія історії, герменевтика, розуміння.

На сьогодні питання філософії і методології історичної науки залишаються дискусійними: з однієї сторони, загально визнаним є положення, що історія є наукою, яка вирізняється рядом специфічних рис, пов'язаних з особливостями предмета і методу пізнання (текстуальна природа, діалогічність, інтерпретативність); з іншої – зазначені особливості продовжують викликати запитання, які стимулюють подальший розвиток окресленої тематики. Заданим контекстом надзвичайно важливими виявляються питання становлення сучасної філософії і методології історії у філософських концепціях ХІХ – першої пол. ХХ ст., оскільки саме в цей час починають формуватися поняття «об'єкта», «предмета» і «методу» дослідження, усвідомлюється істотна риса всієї системи гуманітарних дисциплін – нетотожність та опосередкованість об'єкта і предмета пізнання. Специфічність гуманітаристики («наук про дух» за В. Дільтеєм) обґрунтовується складністю її об'єкта, тобто людини з її унікальним і неповторним внутрішнім світом, людського суспільства та його історії, творинь людського духу.

Глибинний аналіз методологічних проблем гуманітарних наук здійснює у своїй відомій монографії «Герменевтика і гуманітарне пізнання» В. Г. Кузнецов (Kuznesov 1992) [10]. Зокрема, автор визначає специфічні риси гуманітарного пізнання, звертає увагу на особливості логіки пізнання та методологічних стандартів гуманітарних наук, розглядає основні етапи еволюції герменевтичних ідей, відображує процес перетворення герменевтики з конкретної методики опрацювання тексту на самостійну філософську дисципліну і метод дослідження гуманітарних наук.

У дослідженні зазначеної теми звертає на себе увагу також праця П. Рікера (Riker 1995) [12], в якій проводиться аналіз герменевтики як методу гуманітарних наук, докладно розглядається питання дихотомії методів «пояснення» – «розуміння». Окремо слід зазначити роботу В. О. Лекторського (Lektorskiĭ 2001) [11], присвячену дослідженню взаємозв'язку та впливу німецької філософської герменевтичної традиції на вітчизняну гуманітарну думку початку ХХ ст. Проблема методу історичної науки, його осмислення і формулювання у працях І. Г. Дройзена розглядається І. М. Савельєвою (Savel'eva 2004) [13], особливо наголошується положення про зумовленість історичного методу специфікою об'єкта історичного дослідження.

Stratton-Lake, Ph 2005, 'Kant, Duty and Moral Worth (Routledge Studies in Ethics and Moral Theory)'. Taylor & Francis e-Library, 168 p.

Yermolenko, AM 2010, 'Social'na etika ta ekologija. Gidnist' ljudini – shanuvannja prirodi' ['Social Ethics and Ecology. Human dignity – nature worship'], Libra publ, Kyiv.

Надійшла до редколегії 05.03.2013 р.

Таким чином, можемо констатувати недостатність висвітлення проблематики взаємозв'язку між сучасною філософією і методологією історії та теорією герменевтики ХІХ – першої пол. ХХ ст., тому метою даної роботи є визначення ролі герменевтичних філософських концепцій зазначеного періоду у формуванні методологічного і концептуально-понятійного апарату історичної науки.

У ХІХ ст. відбувається переосмислення ролі та функцій історичної науки. Відтепер історія сприймається не лише в якості наставниці життя, а в першу чергу як засіб його практичного перетворення. Історія була поставлена на службу державі, тому, наприклад, багато відомих істориків займали вищі державні посади. Так, в Англії провідні історики (А. Алісон, Г. Галлам, Т. Б. Маколей) активно впливали на політичне життя, конструюючи минулу реальність, засновану на концепціях «вігів» і «торі». Ще більш показовим є приклад Франції середини ХІХ ст., в якій два видатних історика А. Тьєрі та Ф. Гізо очолювали конкуруючі політичні партії, а пізніше поступилися у політичній боротьбі іншим історикам – Л. Блану і А. де Токвілю. У Німеччині цього часу концепцію національної історії створювала Малогерманська школа, видатні представники якої одночасно були і відомими політичними діячами (Г. фон Зібель, Г. фон Трейчке, І. Г. Дройзен). Невипадково на цей час припадає пік популярності історичної літератури та історичної професії. За А.-І. Марру, «історик став королем, вся культура підкорялася його декретам: історія вирішувала як слід читати Іліаду; історія вирішувала, що нація визначила в якості своїх історичних кордонів, своїх спадкових ворогів і традиційної місії... Володіючи секретами минулого, історик як генеолог забезпечував людство доказами знатності його походження і прослідковував тріумфальний хід його еволюції» (Savel'eva 2004, pp. 8–9) [13, с. 8–9].

Отже, в окреслений період відбувається становлення історії як науки, предметом якої є дослідження минулої дійсності, створеної людиною, тобто «сфера духу». Відповідно, постала необхідність у розробці і обґрунтуванні логіки та методології історичного пізнання, на роль якої претендувала теорія герменевтики.

Герменевтика (з грецької «hermeneutike» – мистецтво пояснення, витлумачення) походить з античності, вагомим значенням набуває в теології християнства і

протестантизму. В якості наукового методу герменевтика починає формуватися з розвитком філології, історії та інших гуманітарних наук у XIX ст., поступово перетворюючись з конкретної методологічної дисципліни на філософську і загальнонаукову. Після виходу у 1960 р. фундаментальної роботи Г.-Г. Гадамера «Істина і метод» (М., 1988), герменевтика являє собою не лише теорію пізнання суспільно-історичної практики, але й претендує на статус логіки і методології гуманітарних наук загалом. За В. Г. Кузнецовим, герменевтика, як «один із методів, за допомогою яких є можливим розуміння, – поєднується з природними властивостями філософського знання. Герменевтика – мистецтво інтерпретації, осягнення сенсу діалогічних відносин – «сплітається» із філософськими методами дослідження, збагачуючи їх, й сама виходить на раціональний рівень, набуваючи філософського статусу» (Kuznesov 1992, p. 4) [10, с. 4].

Герменевтика визначила і запропонувала вирішення ряду проблемних питань гуманітарного пізнання, особливо загострила проблему розуміння тексту та текстуальної природи гуманітарних наук, зокрема – історичної, оскільки в ній зв'язок із соціальною реальністю здійснюється за допомогою джерел: археологічних матеріалів, хронік, оповідей, документів та листів. Тексти, як безпосередній предмет дослідження, викликають певні ускладнення, зумовлені тією обставиною, що текстовий твір, як правило, відділений від нас часовою і культурною дистанцією, тому є джерелом безлічі тлумачень й можливих розумінь. Розуміння історичного тексту не є готовим результатом, а являє собою діалогічний процес, «діалог різних культур». Зрозуміти текст означає знайти відповіді на питання, що виникли у сучасній для дослідника культурі. Відповідно постає необхідність у розробці та вдосконаленні механізму розуміння тексту як матеріалізованого вираження духовної культури, тобто методу пізнання історико-гуманітарних наук.

Першим звернув увагу на текст як предмет дослідження герменевтики Ф. Шлейєрмахер. Розглядаючи його в якості «застиглої мови» (пам'ятки, відділеної від дослідника історичною, культурною і мовною дистанцією), Ф. Шлейєрмахер визначає два аспекти своєрідної «моделі» тексту: граматичний (об'єктивний) і психологічний (суб'єктивний). Відповідно до цього вирізняються два види інтерпретації – граматична, спрямована на дослідження мови (тексту) в її об'єктивному існуванні самої по собі, та психологічна, скерована на розгляд мови як певного відображення її ініціатора, автора тексту. Ф. Шлейєрмахер наполягав на повній пізнавальній рівнозначності між ними, оскільки в реальній практиці тлумачення граматична і психологічна інтерпретації використовуються у гнучкому співвідношенні, залежно від предмета дослідження (художній твір, науковий трактат, історичний документ, твір мемуарного або епістолярного жанру). «Розуміння є лише взаємодією обох цих моментів» (Shlejermaher 1993, p. 115) [15, с. 115].

І. Хладеніус розширює предмет герменевтичної теорії історичною проблематикою і, поєднуючи її з логічними методами, розглядає герменевтику в якості основного методу та логіки історичного пізнання. В розробці логіки історичного дослідження він також спирався на положення Х. Вольфа, відповідно до якого логіка залежить від певних онтологічних передумов, тобто певного змісту, зумовленого предметом думки. Історія, за І. Хладеніусом, є пізнанням одиничних речей,

унікальних подій, неповторних процесів, для опису яких недостатньо звичних одиничного та загального суджень, тому постає необхідність у введенні додатково третього специфічного типу – судження з невизначеним суб'єктом, тобто судження про множини. Під поняттям «множина» розуміється невизначена маса великої кількості схожих індивідів разом з відносинами між ними. Важливо підкреслити, що І. М. Хладеніус чітко розрізняє множину як реальну сукупність і поняття множини (Kuznesov 1992, pp. 30–34) [10, с. 30–34].

Відштовхуючись від вищезазначеної думки, І. Хладеніус підкреслює принципову різницю між історією (історичний процес) та історіями (уявлення про історичні події), вводячи поняття точки зору і перспективи до історичної науки. «Історія – одне, уявлення про неї різноманітні; в історії немає нічого суперечливого; в уявленнях про історію може бути дещо суперечливе, як і у відношенні уявлень одне до одного; в історії все має достатнє обґрунтування, в уявленні ж можуть бути речі, котрі здаються такими, що відбулися без достатнього обґрунтування» (Hladenius, p. 318) [14, с. 318]. Історія, що була наявна колись, хоча і залишається сама по собі непорушно однаковою, проте вектори її споглядання істориками зазнають калейдоскопічних заломлень залежно від висхідної позиції. «Дуже помиляються ті, хто вимагає, щоб історіограф поводився як людина без релігії, без батьківщини, без сім'ї; вони не усвідомлюють, що вимагають неможливих речей» (Kozellek 2005, p. 192) [8, с. 192].

У роботі зі словом, текстами вбачав методологічну перевагу історичної науки також Г. Шпет. Він звертає увагу на той факт, що в історії склалася ситуація, коли, з одного боку, отожднюють онтологічні питання з логічними, а з іншого – змішують поняття методів історичного дослідження та методів історичного зображення, увага зосереджується, в основному, на стадії вивчення історичних документів, джерел (тобто на тому, як їх читати) і нічого не говориться про логіку історичної науки (тобто про те, як писати історію). Між тим, на думку Г. Шпета, саме в історії найбільш чітко проявляється значення та роль логіки у пізнанні дійсності. Джерелом і засобом історичного пізнання є слово, яке поперше, являє собою форму, під якою історик знаходить зміст досліджуваної дійсності; по-друге, воно є знаком, завдяки якому історик приходить до свого предмета із його специфічним змістом, що складає значення або смисл цього знаку. Саме «слово» як форма (що виражає і повідомляє) та знак (що має сенс) становить прямий предмет логіки. Історія, як наука, від початку має справу з оформленим у логічні форми слова матеріалом, у чому, за Г. Шпетом, і полягає її методологічна перевага, оскільки та сама роль слова в інших емпіричних науках безпосередньо менш помітна. Так, лише здається, що інші види і типи знання здобуваються (нами) в «прямому» спостереженні або у досвіді як неоформленому в слові переживанні. Часто протиставляють спостерігача (вченого-природознавця) та читача (історика). Однак неоформлений у словесну оболонку і форму досвід не є джерелом пізнання (Shpet 1988, p. 304) [16, с. 304].

Пізніше, досліджуючи проблеми філософії мови і розвиваючи концепцію «внутрішньої форми слова» (поняття), Г. Шпет підходить до ідей сучасної семіотики. Він наголошує, що суб'єктивне, «внутрішнє» може існувати лише у відповідних формах зовнішньої об'єктивації, головним засобом і сферою якого є мова. Остання розглядається ним в якості діяльності, рухомого

процесу. На думку Г. Шпета, мова – засіб розуміння культури загалом, завдяки їй поряд з фізичним та психічним існує також «дещо третє» – історичне, історично осмислена культура в її символічно знакових об'єктиваціях (Lektorskiĭ 2001, pp. 137–138) [11, с. 137–138].

На текстуальній природі історичної науки також наголошував І. Г. Дройзен, якого в цілому не можна відносити до герменевтичного напрямку, однак у розумінні природи історичної дійсності і, відповідно, методу її дослідження його думки багато в чому є подібними на позиції філософів-герменевтів. І. Г. Дройзен підкреслював, що історія досліджує не минуле саме по собі (тому що його вже немає), а те, що від нього залишилося у сьогоднішні – «залишки того, що було і відбувалося... мислима картина минулих часів» (Drojzen 2004c, p. 462) [6, с. 462]. Ще в середині XIX ст. І. Г. Дройзен обґрунтовує ідею опосередкованості історичного знання як сутнісної його характеристики, адже «минулі часи ми можемо реконструювати не «об'єктивно», а лише отримати із «джерел» певне уявлення, думку про них, їхній аналог» і, таким чином, це «все, що ми можемо знати про минуле, відповідно «історія» не є зовнішньою і реальною, а може бути лише опосередковано досліджена та пізнана, це положення повинно бути... висхідною точкою, якщо не будуть і надалі нав'язувати історії природничий метод» (Drojzen 2004b, p. 567) [5, с. 567].

І. Г. Дройзен висуває цікаву теорію імені – знаку. Завдяки імені (яке одночасно є знаком предмета, явища) людина впорядковує для себе постійно рухому дійсність, створює (спрощуючи, розрізняючи, комбінуючи) своєрідний світ імен та понять, який для «мислячого духу» утворює аналог зовнішнього світу. Таким чином, формулюється ідея конструювання, а не відображення істориком минулого (Drojzen 2004d, pp. 551–552) [7, с. 551–552].

Наступним важливим моментом герменевтичних досліджень XIX – першої пол. XX ст. була проблема взаємодії розуміння і пояснення в методології пізнання та історико-гуманітарних дослідженнях. У процесі розгалуження сфери пізнання на «науки про дух» і «науки про природу» формується конфліктна дихотомія термінів «розуміння – пояснення». З позиції герменевтики, основним методом дослідження наук про природу вважалось пояснення, в той час як до наук про дух пропонувалося використовувати метод розуміння як більш відповідний особливостям їх об'єкта й предмета пізнання. Зазначене протистояння, на думку П. Рікера, схематично можна представити таким чином. Науки про природу мають справу із відкритими для спостереження фактами, які піддаються математизації і верифікації, використовують три моделі пояснення (казуальне, генетичне, структурне). Науки про дух займаються знаками, котрі є носіями інформації (смишлів) та потребують розуміння й інтерпретації, застосовують «симпатію» чи «інтропатію», а трьом різновидам пояснення здатні протиставити «зв'язок» (Zusammenhang), за допомогою якого ізольовані знаки поєднуються у знакові сукупності, найкращим прикладом чого є побудова оповіді (Riker 1995, p. 6) [12, с. 6].

У сучасній теорії герменевтики з розповсюдженням структурного аналізу на різноманітні види письмового дискурсу довготривале протистояння понять «пояснення» і «розуміння» є значно пом'якшеним. Завдяки письмовій фіксації сукупність знаків досягає певної семантичної автономії, тобто стає незалежною від оповідача, слухача

та конкретних умов продукування. Письмо являє собою значиму межу, яка зумовлює й забезпечує автономність тексту (наратива). Останній розташовується на перехресті розуміння та пояснення, а не на лінії їх розмежування.

У наш час превалює тенденція взаємодоповнюваності методів розуміння і пояснення у будь-якій сфері знання. Наприклад, за П. Рікером, розуміння випереджає пояснення шляхом зближення із суб'єктивним задумом автора тексту, супроводжує його тією мірою, за котрою пара «письмо – читання» продовжує формувати область інтерсуб'єктивної комунікації, і, врешті-решт, розуміння завершує пояснення, оскільки здатне долати географічні, історичні чи культурні відстані, які відділяють текст та його інтерпретатора (Riker 1995, p. 9) [12, с. 9].

Вперше розуміння («розуміння шляхом дослідження») в якості особливого методу історичного дослідження, зумовленого морфологічним характером історичного матеріалу, висуває І. Г. Дройзен. Розуміння, на його думку, одночасно є синтетичним та аналітичним, індукцією і дедукцією. І. Г. Дройзен розрізняє логічний механізм процесу розуміння та акт розуміння. Останній являє собою безпосередню інтуїцію і уможливується завдяки існуванню створеного людиною, а тому зрозумілого для неї, морального (історичного) світу. «Можливість розуміння полягає у конгеніальному для нас вигляді проявів, які ми маємо в наявності в якості історичного матеріалу» (Drojzen 2004, pp. 463–464) [6, с. 463–464].

В. Дільтей, розділивши за предметом дослідження весь комплекс наук на «науки про природу» та «науки про дух», закріпив метод розуміння за останніми в цілому. Для досягнення письмово фіксованих проявів життя і вивчення культури минулого, на його думку, є необхідним розуміння та тлумачення її явищ як моментів цілісного духовного життя тієї чи іншої епохи, що визначає специфіку наук про дух. «Розуміння і тлумачення – ... метод, що використовується в науках про дух... Розуміння й тлумачення містять у собі всі істини наук про дух» (Dil'tej 1987, p. 128) [1, с. 128].

В. Дільтей переосмислює механізм розуміння, яке, за ним, не зводиться лише до мислення, а включає також наслідування, співпереживання, являє собою метод безпосереднього досягнення. «У кожному розумінні є дещо ірраціональне ... розуміння не може бути ніколи репрезентоване формулами логічних операцій. Гранична, хоча і виключно суб'єктивна, певність, яка полягає в співпереживанні, ніколи не може бути замінена перевіркою пізнавальної цінності висновків, у котрих може бути викладений процес розуміння» (Dil'tej 1998, p. 148) [2, с. 148]. Науки про дух, таким чином, ґрунтуються на відношенні переживання, вираження та розуміння (Dil'tej 2004) [3, с. 176]. Цікаво підкреслити той факт, що саме переживання інтелектуалізується В. Дільтеєм, містить у собі, на його думку, елементарні акти мислення. До переживання включаються судження, в котрих переживання стає предметним (Dil'tej 1998, p. 137) [2, с. 137].

Теза В. Дільтея про раціонально-ірраціональний характер історичного пізнання була продовжена у XX ст. в концепціях філософії і методології історичної науки Б. Кроче та Р. Дж. Коллінґвуда.

На думку Б. Кроче, історія засновується на синтезі свідчення та його інтерпретації з позиції критики, а обов'язковою умовою дослідження історичних подій є їх «вібрація в свідомості історика», котрий ніби «відновлює» для себе стан свідомості, якому історичні пам'ятки зобов'язані своїм походженням. Таким чином,

Б. Кроче також обґрунтовує ідею сучасності історії як її онтологічної характеристики (Kollingvud 1980, pp. 192–193) [9, с. 192–193].

Близької позиції дотримується Р. Дж. Коллінгвуд, за яким, «вся історія – історія думки» (Kollingvud 1980, p. 204) [9, с. 204]. З точки зору Р. Дж. Коллінгвуда, історик повинен вміти відтворити минуле у власній свідомості, що передбачає схильність мислення історика до розуміння й осягнення відмінного способу мислення. В якості критерію історичної істини виступає ідея самої історії, ідея уявної картини минулого, яка за картезіанською термінологією має назву вродженої, за кантіанською – апіорної. Вона не є випадковим продуктом психологічних причин, а належить кожній людині як елемент структури її свідомості (Kollingvud 1980, p. 237) [9, с. 237]. Історична наука, таким чином, являє собою одночасно критичне і конструктивне дослідження, предметом якого є людське минуле у всій його цілісності, а методом – реконструкція цього минулого за письмовими і неписьмовими документами, що пройшли через критичний аналіз та інтерпретацію (Kollingvud 1980, p. 199) [9, с. 199].

На нашу думку, варто підкреслити той факт, що концепції безпосереднього осягнення або «вживання» в історичне джерело з метою відновлення чи відтворення історичних подій у свідомості дослідника являють собою певне продовження одного з основних принципів герменевтики – ідеї герменевтичного кола – на історичному матеріалі. За Ф. Шлейєрмахером, котрий вперше застосував цей принцип у методології гуманітарних наук, перед дослідником ставиться завдання зрозуміти автора тексту навіть краще за нього самого, що передбачає доволі ускладнену процедуру пізнання: поступове накопичення попереднього знання до більш повного розуміння предмета дослідження перемежується з діалектичним взаємовідношенням частини та цілого у розумінні тексту. «Досконале знання завжди знаходиться у цьому уявному колі, тобто кожне особливе може бути зрозумілим із цілого, частиною якого воно є, і навпаки» (Shleiermahr 1993, p. 130) [15, с. 130].

Пізніше Р. Дж. Коллінгвуд та Г.-Г. Гадамер, наголошуючи на активній ролі історика в процесі історичного пізнання, запропонують логіку історичного дослідження за схемою «питання – відповідь». На їхню думку, дослідник має свідомо і обґрунтовано ставити питання джерелам, беручи на себе ініціативу стосовно того, що він прагне в них знайти. «Питання і підстави в історії корелятивні. Підставами є все те, що дозволяє вам отримати відповідь на ваше питання, питання, яке ви ставите у дану хвилину. Розумне питання (єдиний тип питання, що задає компетентна в науці людина) – це питання, для отримання відповіді на яке у вас, як ви вважаєте, наявні підстави, або ви зможете їх знайти» (Kollingvud 1980, pp. 237–240) [9, с. 237–240, 267]. Найбільш широким контекстом при цьому виступає об'єктивована письмова культурно-історична традиція, тобто історична наука. Остання, з точки зору Р. Дж. Коллінгвуда, є повністю дискурсивним пізнанням, об'єктивність якої полягає в її опосередкованості (Kollingvud 1980, p. 278) [9, с. 278]. На думку І. Г. Дройзена, історія є засобом поступового розширення «горизонту нашого бачення» завдяки накопиченню різних точок зору залежно від нових ракурсів та більш широких контекстів споглядання й дослідження. Тому «всі минулі часи, вся «історія» міститься ідеально у сучасному (Drojzen 2004a, p. 536) [4, с. 536]. Відповідно до позиції

В. Дільтея, історична наука являє собою простір духовної дійсності, яка охоплює стиль життя, форми спілкування, цільові зв'язки, що формуються суспільством: звичаї, право, державу, релігію, мистецтво, науки і філософію, тобто творить спільність духовного характеру – «медіум спільнот» (Dil'tej 1998, p. 143) [2, с. 143].

Таким чином, можна зробити висновок, що теорія герменевтики, яка постала у XIX – першій половині XX ст. у філософії науки загалом та методології історії зокрема: (1) загострила увагу на текстуальній природі історико-гуманітарного пізнання, проблемі тексту як знаково-символічній системі, котра виступає носієм інформації і становить собою запоруку її об'єктивності; (2) висунула та запропонувала вирішення питання взаємодії методів розуміння і пояснення, розуміння та інтерпретації у філософії й методології гуманітарних наук, обґрунтовуючи розуміння як сутнісно властиве саме останнім; (3) підкреслює діалогічність історико-гуманітарного дослідження у зв'язку з його текстуальною природою; (4) наголошує на невід'ємному перспективізмі, присутності «точки зору» як автора тексту (написання), так і його інтерпретатора (читання); (5) звертає увагу на проблеми мови як основного засобу аналізу тексту та системоутворюючого елемента культури.

Бібліографічні посилання

1. Дильтей В. Введение в науки о духе. Опыт построения основ для изучения общества и истории / В. Дильтей // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX – XX вв.: трактаты, статьи, эссе. ; пер. с нем. В. В. Библина ; сост., общ. ред. Г. К. Косикова. – М. : Изд-во Москов.ун-та, 1987. – С. 108–135.
2. Дильтей В. наброски к критике исторического разума / В. Дильтей // Вопросы философии. – 1998. – № 4. – С. 135–152.
3. Дильтей В. Построение исторического мира в науках о духе / В. Дильтей // Собр. соч. : в 6 т. / под науч. ред. А. В. Михайлова и Н. С. Плотникова – М. : Три квадрата, 2004. – Т. 3. – 419 с.
4. Дройзен И. Г. Введение истории в ранг науки / И. Г. Дройзен // Историка. Лекции об энциклопедии и методологии истории ; пер. с нем. И. Г. Федорова. – СПб. : Изд-во «Владимир Даль», 2004. – С. 526–548.
5. Дройзен И. Г. Искусство и метод / И. Г. Дройзен // Историка. Лекции об энциклопедии и методологии истории ; пер. с нем. И. Г. Федорова. – СПб. : Изд-во «Владимир Даль», 2004. – С. 562–572.
6. Дройзен И. Г. Историка. Лекции об энциклопедии и методологии истории / И. Г. Дройзен ; пер. с нем. И. Г. Федорова. – СПб. : Изд-во «Владимир Даль», 2004. – 584 с.
7. Дройзен И. Г. Природа и история / И. Г. Дройзен // Историка. Лекции об энциклопедии и методологии истории ; пер. с нем. И. Г. Федорова. – СПб. : Издательство «Владимир Даль», 2004. – С. 549–561.
8. Козеллек Р. Минуле майбутнє. Про семантику історичного часу / Р. Козеллек ; пер. з нім. В. Швед. – К. : Дух і літера, 2005. – 380 с.
9. Коллінгвуд Р. Дж. Ідея історії. Автобіографія / Р. Дж. Коллінгвуд ; пер. с англ. Ю. А. Асеева. – М. : Наука, 1980. – 486 с.
10. Кузнецов В. Г. Герменевтика и гуманитарное познание / В. Г. Кузнецов. – М. : Изд-во МГУ, 1992. – 192 с.
11. Лекторский В. А. Немецкая философия и российская гуманитарная мысль: С. Л. Рубинштейн и Г. Г. Шпет / В. А. Лекторский // Вопросы философии. – 2001. – № 10. – С. 129–138.
12. Рикер П. Герменевтика и метод социальных наук / П. Рикер // Герменевтика. Этика. Политика. Московские лекции и интервью. – М. : КАМІ, 1995. – С. 3–18.
13. Савельева И. М. Обретение метода / И. М. Савельева // Историка. Лекции об энциклопедии и методологии истории. – СПб. : Изд-во «Владимир Даль», 2004. – С. 5–23.
14. Хладениус И. М. Введение к правильному истолкованию

разумных речей и писаний [Электронный ресурс] / И. М. Хладениус. – Режим доступа : <http://kosilova.textdriven.com/narod/studia2/chlad1.htm>

15. Шлейермахер Ф. Герменевтика [Электронный ресурс] / Ф. Шлейермахер // *Общественная мысль: исследования и публикации*. – Вып. IV. – М. : Наука, 1993. – С. 224–235. – Режим доступа : <http://www.ibif.nm.ru/z0000840/index.shtml.htm>

16. Шпет Г. Г. История как проблема логики / Г. Г. Шпет // *Историко-философ. ежегодник*. – М. : Наука, 1988. – С. 290–320.

Мишалова Е. В. «От предмета к методу»: предпосылки становления современной философии истории в герменевтических философских концепциях XIX – первой пол. XX вв

Рассмотрены предпосылки становления современной философии и методологии истории в герменевтических философских концепциях XIX – первой пол. XX вв., выделены и обоснованы основные черты герменевтического подхода к анализу исторической действительности, подчеркнуты текстуальная природа, перспективизм и диалогичность историко-гуманитарного познания.

Ключевые слова: философия и методология истории, герменевтика, понимание.

Mishalova E. «From subject to method»: some preconditions for formation of the modern philosophy of history in hermeneutic philosophical conceptions of XIX – first half of XX century

The paper considers some preconditions for formation of the modern philosophy and methodology of history in hermeneutic philosophical conceptions of XIX – first half of XX century. Nowadays the issues of philosophy and methodology of history are disputable: on the one side it is universally accepted that history is a science with some number of special features (such as textual property, interlocutory and interpretativity) which are conditioned by specialities of subject matter and method of knowledge. On the other side the above mentioned specialities still provoke questions encouraging further development of these themes. The issues of philosophy and methodology of history formation in philosophical conceptions of XIX – first half of XX century are especially important in this context. The reason of the significance is at that very time the concepts of «object», «subject» and «method» of research just started their formation, nonidentity and immediacy of object and subject knowledge caused awareness as a fundamental feature of the whole system of human sciences. The peculiarities of the humanities are substantiated by complexity of their object, that is a human being with the unique and inimitable inner world, human society and its history.

According to the results of the research the following conclusions are made: (1) the theory of hermeneutics has drawn attention to the textual property of historico-humanitarian knowledge, the problem of text as a signed-symbolic system treated as a carrier of information and grounding its objectivity; (2) the issues of the interaction between the method of explanation and method of understanding, as well as method of understanding and method of interpretation in philosophy and methodology of the human sciences are posed and settled. The method of understanding is defined as a method of research applied specifically by the human sciences; (3) the interlocutory of historico-humanitarian researches in connection with their textual property are underline; (4) inseparable perspectivism, availability of a «point of view» of not only the author of the text (writing), but also its interpreter (reading) are emphasized; (5) attention to the problems of

language as a basic way to analyse a text and a systemically important element of culture.

Keywords: philosophy and methodology of history, hermeneutics, understanding.

References

Dil'tej, V 1987, 'Vvedenie v nauki o duhe. Opyt postroenija osnov dlja izuchenija obshhestva i istorii' ['Introduction to the human sciences. The experience of building the foundations for the study of society and history'], in edition G. K. Kosikova, *Zarubezhnaja estetika i teorija literatury XIX – XX vv.: traktaty, stat'i, jesse* Moscow University Publishing House, pp. 108–135, Moscow.

Dil'tej, V 1998, 'Nabroski k kritike istoricheskogo razuma' ['Outlines of a critique of historical reason'], *Voprosy filosofii*, № 4, pp. 135–152.

Dil'tej, V 2004, 'Postroenie istoricheskogo mira v naukah o duhe. Sbranie sochinenij' ['Construction of the historical world in the human sciences. Collected Works'], Tri kvadrata publ., V. 3, Moscow.

Drojzen, IG 2004a, 'Vvedenie istorii v rang nauki. Lekcii ob jenciklopedii i metodologii istorii' ['Introduction to the status of history of science. Historian. Lectures on the history and methodology of the encyclopedia'], Izdatel'stvo «Vladimir Dal'» publ., pp. 526–548, Saint Petersburg.

Drojzen, IG 2004b, 'Iskusstvo i metod' ['Art and technique'], in Drojzen I. G., *Istorika. Lekcii ob jenciklopedii i metodologii istorii* Izdatel'stvo «Vladimir Dal'» publ., pp. 562–572, Saint Petersburg.

Drojzen, IG 2004c, 'Istorika. Lekcii ob jenciklopedii i metodologii istorii' ['Historian. Lectures on the history and methodology of encyclopedia'], Izdatel'stvo «Vladimir Dal'» publ., Saint Petersburg.

Drojzen, IG 2004d, 'Priroda i istorija' ['Nature and history'], in Drojzen I. G., *Istorika. Lekcii ob jenciklopedii i metodologii istorii*. Izdatel'stvo «Vladimir Dal'» publ., pp. 549–561, Saint Petersburg.

Kozellek, R 2005, 'Minule majbutne. Pro semantiku istorichnogo chasu' ['The past is the future. About the semantics of historical time'], Duh i litera publ, Kyiv.

Kollingvud, R 1980, 'Ideja istorii. Avtobiografija' ['Idea of history. Autobiography'], Izd-vo «Nauka» publ, Moscow.

Kuznecov, VG 1992, *Герменевтика і гуманитарне познання* [Hermeneutics and human cognition], Izd-vo MGU publ, Moscow.

Lektorskiy, VA 2001, 'Nemeckaja filosofija i rossijskaja gumanitarnaja mysl': S.L. Rubinshtejn i G.G. Shpet' ['German philosophy and Russian humanitarian thought S.L. Rubinstein and G.G. Shpet'], *Voprosy filosofii*, № 10, pp. 129–138, Moscow.

Riker, P 1995, 'Герменевтика і метод соціальної науки' ['Hermeneutics and method of social science'], in Riker P., *Герменевтика. Етика. Політика. Московські лекції і інтерв'ю*, «KAMI», pp 3–18, M.

Savel'eva, IM 2004, 'Obretenie metoda' ['Finding Method'], in Drojzen I.G. *Istorika. Lekcii ob jenciklopedii i metodologii istorii*. Izdatel'stvo «Vladimir Dal'» publ., pp. 5–23, SPb.

Hladius, IM, 'Vvedenie k pravil'nomu istolkovaniju razumnyh rechej i pisanij' ['Introduction to the correct interpretation of the speeches and writings of reasonable'] – viewer: <<http://kosilova.textdriven.com/narod/studia2/chlad1.htm>>

Shleiermaher, F 1993, 'Герменевтика. Общественная мысль: исследование и публикации' ['Hermeneutics. The social thought: research and publications'], Vyp. IV, *Nauka*, pp. 224–235, Moscow. – viewed: <<http://www.ibif.nm.ru/z0000840/index.shtml.htm>>

Shpet, GG 1988, 'Istorija kak problema logiki' ['History as a problem of logic'], *Istoriko-filosofskij ezhegodnik*, «Nauka» publ., pp. 290–320, Moscow.

Надійшла до редколегії 01.03.2013 р.